

Sari Kuusela

Siirtymätilassa

AUTOETNOGRAFINEN TUTKIMUS KIRJOITTAJAN
MATKASTA PROOSAN PARIIN

Tarkastelen artikkelissa siirtymätilaa kahden eri kirjoittamisen lajin välillä autoetnografian keinoin. Aineistona on tutkimusprosessin ajan pitämäni työpäiväkirja, jota analysoin temaattisella sisällönanalyysilla. Siirtymätilan lisäksi olen kuvannut työpäiväkirjan merkitystä, havaintojen tekemistä ja työpäiväkirjassa välittyvää mielen näyttämöä. Tutkimus tuo keskusteluun yhden näkökulman siitä, missä mieli ja huomio askaroivat siirtymätilan aikana ja mikä helpottaa lajin muutosta ja itselle uudenlaiseen kirjoittamiseen tilaan pääsemistä. (Avainsanat: Kirjoittaminen, liminaalisuus, liminaalilita, siirtymätila, autoetnografia, työpäiväkirja, kirjoittajaidentiteetti, luova prosessi, lajin muutos)

JOHDANTO

Mitä tarvitaan, että johonkin kirjoittamisen lajiin tottunut siirtyy kokonaan toisen lajin piiriin? Olen kirjoittanut pitkään tietokirjoja ja lähes yhtä pitkään opiskellut luovaa kirjoittamista. Kiinnostukseni on ollut siirtyä kaunokirjallisuuden puolelle, mutta käytäntö on osoittanut, että vaikka

tietokirjojen kirjoittaminen sujuu, ei se välttämättä tarkoita sitä, että luonteeltaan erilaisen tekstin kirjoittaminen olisi vaivatonta. Moni kirjoittaja tunnistaakin tilanteen, jossa uudenlainen kirjoittamisen tapa motivoi, mutta siitä huolimatta alkuun on vaikea päästä.

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata *siirtymätilaa kahden eri kirjoittamisen lajin välillä*. Mitä tapahtuu, kun pyrkii tietoisesti siirtymään tietokirjoittamisesta fiktion kirjoittamiseen? Menetelmänä on *autoetnografia*, henkilökohtaisen kokemuksen kuvaaminen ja analysointi ja aineistona tutkimusprosessin ajan pitämäni työpäiväkirja. Lähtökohtana on saada oma romaaniprojektini hyvään alkuun, ja taustalla neljän kirjan kirjoittamisen myötä syntynyt tapani kirjoittaa tietokirjoja.

Vaikka tietokirjailija saattaa käyttää kaunokirjallisia keinoja, ovat tietokirjallisuus ja kaunokirjallisuus luonteeltaan erilaisia. Tietokirja perustuu todellisiin, oikeaksi todistettuihin tietoihin ja ilmiöihin ilman seipitettä (Raevaara ja Strellman 2019, 113). Tietopohja luo rakenteen kirjoittamiselle, joten kirjoittamisen *mitä, miksi ja miten* seuraavat luontevasti kuvatun ilmiön sisältöä ja rakennetta, vaikka tyyli olisikin tarinallinen.

Romaania sen sijaan voi kuvata laajaksi kuvitteelliseksi kertomukseksi, jossa henkilöt ja juoni ovat olennaisia. Romaanin rakenteeseen kuuluvat mm. kesto, tempo, rytmi, tunnetilat, tunnelmat, erilaiset tekstilajit, jännitteet, käännteet ja tarinat (Rauma 2014, 68). Vaikka romaani voi syntyä intuitiivisesti tai systemaattisella työllä, sen kirjoittamiseen liittyvä vapaus ja loputtomat mahdollisuudet haastavat rajoihin tottuneen tietokirjoittajan. Erityisen haastavalta tuntuu kertoa ihmisistä ilmiöiden sijasta.

Tunnistan tietokirjoittamisessani Eeva Haapaniemen ja Merja Kuuselan (1989, 92-93, 35–36) mainitseman vaiheittain etenevän, kontrolloidun toimintatavan, jossa kirjoittamiselle asetetaan selkeitä ja harkittuja lähitavoitteita ja teksti kirjoitetaan läpi useaan kertaan, mutta samalla työkentelytapaa leimaa ripeys. Valmisteluvaiheessa kerään aineistoa ja jäsenän sitä, raakakirjoitusvaiheessa työstän aineistoa kokonaisuudeksi ja viimeistelyvaiheessa muokkaan lopullisen käsikirjoituksen.

Monet luovan proosan kirjoittajat kuvaavat kirjoittamista sisäisenä pakkona ja luovana prosessina, jonka lopputulos voi olla jotain ihan muuta, kuin mitä työn alkuvaiheessa suunnitteli (esim. Tukiainen & Keltanen 2018, Turunen 2012, Haavikko 2000). Kirjailijoiden kuvaamat tavat ja motivaatio kirjoittaa luovaa proosaa tuntuvat poikkeavan omasta jopa hyvin suoraviivaiseksi muodostuneesta tietokirjoittamisen prosessistani. Olisiko uudenlainen kirjoittamisen tapa avain uuden genren oppimiseen?

Lajin vaihtamisessa ei kuitenkaan ole kyse vain uudeltaisesta kirjoitusprosessista, sisällöstä tai kirjoitustyylin löytämisestä. Muutos vaatii myös toisenlaista identiteettiä, sillä kirjoittajan identiteetti on usein sidoksissa genreen ja vaikuttaa tapaan kirjoittaa (Bawarshi 2003, 1). Identiteetti kertoo paitsi minäkäsityksestä myös samastumisesta roolimalleihin ja identiteetille tärkeisiin sosiaalisiin ryhmiin (Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2007, 366). Siksi lajinvaihtaja tarvitsee uusien kokemusten ja tietoisien työn lisäksi myös esimerkkejä.

Kuten Jaana Houessou (2010, 53) toteaa, taiteellinen työ ei ole arkipäiväistä rutiinia vaan edellyttää itsensä tiedostamista, maailman kyseenalaistamista ja alttiutta uudelle.

Genre on yksi näistä tiedostamisen kohteista. Siksi oman toiminnan tietoinen havainnointi työpäiväkirjan ja tutkimuksen keinoin voi olla hyödyksi luovuudelle. Vaikka autoetnografiassa paneudutaan vain yhden kirjoittajan tilanteeseen, voi tutkimus kuvata yhteisiä kokemuksia monelle tutun tilanteen kautta. Kirjoittajat lajista riippumatta ovat usein siirtymätilassa kahden tai useamman projektin välillä ja hakevat uudenlaista ilmaisun tapaa tai toista genreä.

LUOVA PROSESSI JA SIIRTYMÄTILA

Miten saa itsensä toimimaan toisin kuin ennen? Riittääkö kurinalaisuus ja tahdonvoima, kuten monet elämänmuutokseen ohjaavat opukset painottavat? Vai pitäisikö kasvattaa entisestään sisäistä motivaatiota, joka sitten saisi paneutumaan tekstiin ja kirjoittamiseen ilman viivyttelyä ja tekosyitä?

Itsekurista ja syvästä kiinnostuksesta on usein hyötyä, mutta tarvitaan muutakin. Sawyer (2012) toteaa luovalle kirjoittamiselle olevan tyypillistä (toisin kuin arkisessa puheessa usein oletetaan), että se on tietoista, kovaa ja myös sosiaalista työtä. Teksti ei siis synny itseksensä, ei kehity valmiiksi alitajunnassa eikä siirry paperille vain eristäytymisen tuloksena. (Sawyer 2012, 321–323.) Jotain tästä prosessista on nähtävissä työpäiväkirjani pohdinnoissa.

Mikä rooli työpäiväkirjalla on luovassa prosessissa? Työpäiväkirja on muistikirja, joka toimii sekä ideoinnin että muistamisen välineenä. Siihen voi tallettaa mielessä liikkuvat ajatukset, ideat ja huomiot. Joskus ne voivat toimia myös lähtökohtana fiktion kirjoittamiselle ja houkutella ali-

tajunnasta materiaalia luovaa prosessia varten (Raab 2010, 8,10). Työpäiväkirja myös tukee luovaa prosessia ohjaamalla havaitsemista ja toimimalla materiaalin keruupaikkana (Haapaniemi & Kuusela 1989, 16, 55–56), auttamalla muistamaan (Ekström 2011, 188) ja antamalla tilaa ajattelulle ja kuville, sillä visuaalinen ajattelu toimii yhdessä muistin kanssa (Houessou 2010, 29). Työpäiväkirjalla on toisin sanoen arvo sekä kirjoittamisen työvälineenä sekä itseisarvo omana kirjallisena muotonaan. Samalla se on dokumentti, joka mahdollistaa luovan prosessin seuraamisen.

Kirjoittamisen luovaa prosessia voi tutkia sekä yksilön omana että luovan työn vastaanottavan yhteisön toimintana (Sawyer 2012, 7). Yksilön luovaa prosessia tutkittaessa painotetaan tekijän ominaisuuksia, ajattelua, havainnointia, oppimista ja muistia, yhteisön toiminnassa taas yhteisön luovia rakenteita, prosesseja ja kulttuuria (emt. 7-9). Yksilöä ja yhteisöä ei voi kuitenkaan erottaa toisistaan, sillä jokainen kuuluu aina johonkin yhteisöön, joko konkreettiseen ryhmään tai samastuessaan itselleen tärkeään viiteryhmään. Vaikka tässä tutkimuksessa painopiste on yksilössä, on kirjoittajayhteisö läsnä työpäiväkirjan kommentteissa. Yksilö ja yhteisö kietoutuvat toisiinsa myös siten, että yhteisö vastaanottajan roolissa myös vahvistaa tai kiistää yksilön työn luovuuden. Luova työ saa siis osan merkityksensä yhteisön tunnustuksesta.

Mutta ennen kuin luova työ alkaa, ollaan matkalla siihen. Uuden ja vanhan välissä on vaihe, joka vahvistaa uuteen siirtymisen tai saa palaamaan vanhan pariin. Tätä välitilaa voi kuvata *liminaalisuutena tai liminaalitulana*, siirtymisenä johonkin uuteen. Käytän tässä tutkimuksessa tätä vaiheesta ilmaisua *siirtymätila*, joka kuvaa hyvin matkaa

kahden kirjoittamisen lajin välillä ja siirtymää vaiheesta toiseen.

Termi 'liminaalisuus' on johdettu latinan sanasta *limen* (kynnys tai sisäänkäynti). Se kuvaa tilaa, jossa ei enää olla vanhassa mutta ei vielä uudessakaan, vaan niiden välissä. Liminaalisuutta (*liminal state*, *liminality*) on kuvattu alun perin Victor Turnerin (1969) kulttuuriantropologisissa tutkimuksissa heimojen siirtymäriitteihin ja rituaaleihin liittyen. Käsite sai vaikutteita folkloristi Arnold van Gennepin (1873–1957) siirtymäriittiteoriasta, jonka mukaan kaikki siirtymäriitit jakautuvat erottamiseen, välitilaan (*limeniin*) ja takaisin liittämiseen (Turner 2007, 106; alkuperäinen teos 1969).

Turnerin (2007, 107–108) käsite liminaalisuus liittyy yhteisöllisiin rituaaleihin ja kuvaa tilaa, jossa ei olla ”täällä eikä tuolla”, vaan vakiintuneiden asemien ja sosiaalisten tilojen välissä. Turner (1974, 60–61) käyttää myös käsitettä *liminoidi* kuvaamaan sellaista yksilölähtöistä toimintaa, jossa on piirteitä vakiintuneen järjestyksen rikkomisesta ja uuden luomisesta, kuten taiteen tekeminen tai leikki. Sekä liminaalisuuden että liminoidin merkitys on siinä, että vaikka vaihe olisi vain hetkellinen, se saa aikaan subjektissa muutoksen.

Sekä yhteisön rituaaleihin liittyvän liminaalisuuden että yksilön toimintaa kuvaavan liminoidin kautta voi hahmottaa, mitä vanhan ja uuden välillä tapahtuu. Siksi ne ovat hyvä lähtökohta myös tutkittaessa sitä, mitä tapahtuu siirtymätilassa toisenlaisen kirjoittamisen pariin. Siirtymätilassa ei olla enää entisessä (”täällä”), eikä vielä uudessa (”tuolla”), vaan jossain niiden välissä, matkalla uuteen.

Kirjoittamisen siirtymätilat voivat olla sekä erilaisia

mielentiloja (kirjoittajan psykologisia tiloja) että erilaisia toimintatapoja, jotka mahdollistavat kirjallisen ilmaisun. Emilia Karjula (2015, 138) on hyödyntänyt siirtymätilan kuvauksessa Rebecca Luce-Kaplerin (2004) käsitettä *subjunktiivinen tila*, jolla hän viittaa arjesta erottuvaan tilaan, jossa fyysinen ja mentaalinen, koettu ja tunnettu kietoutuvat yhteen kirjoittajaryhmän toiminnassa. Karjula (2016, 10) viittaa subjunktiivisella tilalla luovan kirjoittajaryhmän työskentelyvaiheeseen, jossa rituaalien avulla siirtytään arkimaailmasta luovan kirjoittamisen tilaan yhden työskentelyjakson aikana. Karjulan (2015, 140) tutkimuksessa subjunktiivinen tila auttaa selvittämään, millaisilla tavoilla kirjoittaminen näyttäytyy erilaisena kuin arki.

Oman tutkimukseni keskiössä ovat sen sijaan yksilö ja siirtyminen useamman kuukauden aikana erilaisen kirjoittamisen maailmaan. Työpäiväkirjan avulla voi selvittää myös niitä tapoja ja rutiineja, jotka johdattavat kirjoittamisen tilaan ja uuden genren pariin. Joskus muutokseen tarvitaan kuitenkin kriisi. Turner (1969) toteaaakin, että hetkelliseen kaaokseen antautuminen on joskus ainoa mahdollistaja uuden syntymiselle. Kirjoittamisen yhteydessä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi kirjoittajan ajattelun ja kirjallisen ilmaisun muuttumista kriisiin tai kaoottiseksi koetun siirtymätilan myötä.

Tutkimukseni taustalla on ajatus, että tietoinen siirtymätila helpottaa toisenlaiseen kirjoittamisen lajiin siirtymistä. Se ohjaa siirtymään epämukavuusalueelle ja antaa mahdollisuuden murtaa vanhoja ajattelumalleja ja totuttuja tapoja. Vaihe ei todennäköisesti ole selkeä ja jäsentynyt, vaan pikemminkin epävarma ja takkuileva, sillä uuden taidon omaksuminen on pitkä oppimisprosessi, ei hetkessä tapah-

tuva muutos. Siirtymävaihe ei myöskään synny tyhjiössä eikä kaikki ole dokumentoitu työpäiväkirjaan. Sekä muutokseen, oppimiseen että omiin tavoitteisiin vaikuttavat paitsi vuosien aikana omaksi iloksi luettu kaunokirjallisuus myös kirjallisuustieteen opinnoissa saadut mallit. Aineistona olevan työpäiväkirjan sisällönanalyysi tarkentaa kuvaa siitä, mitä siirtymätilan aikana todellisuudessa tapahtuu.

TYÖPÄIVÄKIRJA AUTOETNOGRAFISENA AINEISTONA

Autoetnografia on omaelämäkerrallinen tutkimuksen tekemisen tapa, jossa tutkijan omat kokemukset ovat tutkimuksen lähtökohta ja sen aineisto (Uotinen 2010, 87). Tutkija on siis oma informanttinsa. Pelkkä kokemuksen kuvaaminen ilman kulttuurista kontekstia, teoreettista ymmärrystä ja tutkijan itseymmärrystä ei kuitenkaan ole autoetnografista tutkimusta. Autoetnografia on osa etnografista tutkimussuuntausta, jossa tutkittavaa kohdetta pyritään tarkastelemaan ja ymmärtämään osana yhteisön toimintaa ja kulttuuria. Autoetnografinen tutkija pyrkiikin löytämään niitä oivalluksen hetkiä, jotka ovat tutkitussa kulttuurissa tärkeitä (Ellis, Adams & Bochner 2011).

Kokemukset ovat tunteita, havaintoja, mielikuvia, uskomuksia, ajatuksia ja käsityksiä, joita voidaan tutkia vain, jos tutkittava ilmaisee niitä jollain tavalla (Latomaa 2006, 17). Siksi autoetnografisen tutkimuksen aineistona ovat tutkijan henkilökohtaiset tekstit, kuten päiväkirjat, elämäkerrallinen teksti tai tutkijan roolissa tuotettu aineisto. Kokemukset syntyvät ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta, mutta niiden ymmärtäminen vaatii suuntautumista mielen

sisäisiin merkityssisältöihin (Latomaa 2006, 21). Tässä työpäiväkirja on keskeisessä roolissa.

Päivi Rissanen (2015) kuvaa autoetnografisen tutkijan työtä eläytymisen ja etäännyttämisen vuorotteluna. Etäännyttäminen tarkoittaa aineiston analysointia valitun menetelmän pohjalta ja kokemusten vertailemista teoreettiseen keskusteluun ja toisten kokemuksiin. Tutkija palaa tämän jälkeen takaisin kokemuksiinsa eläytymällä niihin uudelleen ja muodostaa niistä uuden käsityksen. (Rissanen 2015, 56.) Siten autoetnografinen tutkimus voi myös muuttaa kuvaa koetun luonteesta ja merkityksestä. Tulkitseminen antaa myös mahdollisuuden luoda kokemuksille eheä ja jäsentynyt muoto (Perttula 2006, 142). Kokemus on aina yksilöllinen, joten kokemusten yleistettävyyks ei voi olla kokemuksen tutkimuksen tavoitteena (Perttula 2006, 154). Sen sijaan esimerkiksi autoetnografian keinoin kuvattu yksilöllinen kokemus voi herättää lukijassa vastakaikua ja saada samastumaan, ja siten lisätä yhteistä ymmärrystä.

Tämän tutkimuksen keskeinen aineisto on *työpäiväkirjani* noin neljän kuukauden ajalta (27.10.2018–12.2.2019). Päähuomio analyysissä on siinä, mitä keinoja käytän ymmärtääkseni proosan kirjoittamisen ydintä ja innostaakseni itseäni sen kirjoittamiseen. Konkreettinen siirtyminen luovan proosan kirjoittamisen pariin on kestänyt paljon pidempään kuin tutkimuksessa mukana oleva jakso, mutta ajankohdan muistiinpanot kertovat keskeisen osan muutostmatkasta. Työpäiväkirjaani voi pitää tavoitteellisena pysähtymisenä omaan kokemukseen, jolloin voi tavoittaa merkityksellisen hetken ja sen sisällön, kuten Jaana Kouri (2017, 5) kuvaa etnografisen tutkimuksen ideaa.

Työpäiväkirjaa voi luonnehtia paitsi muistikirjaksi ja ar-

kistoksi myös yhteen näkökulmaan keskittyväksi päiväkirjaksi. Kuten päiväkirja, se sisältää autenttisia mutta kulttuurisesti syntyneitä valintoja, tulkintoja ja sanontoja, jotka kuvastavat omaa aikaansa (Leskelä-Kärki 2006, 73). Sillä on työkalun lisäksi myös itseisarvo, sillä se tukee säännöllistä kirjoittamista (Raab 2010, 3). Työpäiväkirja voi olla myös tapa selvittää, kuka oikeastaan on (emt. 74), mahdollisuus kasvattaa itseluottamusta (emt. 30), keino oppia havainnoimaan tunteitaan ja ajatusten muuttumista (emt. 39) sekä mahdollisuus kirjoittaa ilman rajoituksia (emt. 81) ja seurata ajatustensa punaista lankaa (emt. 55).

Päiväkirja antaa mahdollisuuden ymmärtää mennyttä paremmin. Päivi Kosonen (2014, 103) nostaa esille Antonio Damasion kuvaaman omaelämäkerrallisen muistin (autobiographical memory), vähittäin kasvavan ymmärryksen menneistä tapahtumista ja niihin liittyvistä tunteista, joiden pohjalta kertoo itsestään ja elämästään. Myös kirjoittamisen työpäiväkirjassa omaelämäkerrallinen muisti on näkyvillä, sillä siihen kirjataan kullakin hetkellä kirjoittamisen kannalta tärkeät asiat. Vaikka työpäiväkirja ei ole sama asia kuin omaelämäkerta, korostuu siinä Kososen (2005, 342) näkemys, että omaelämäkertojan pyrkimyksenä on tehdä tapahtumien merkitys ymmärrettäväksi omasta kokemuksesta käsin.

Oma työpäiväkirjani on täynnä havaintoja liittyen lukemaani, kuulemaani ja etsimääni sekä niihin tilanteisiin, jotka ovat liittyneet kirjoittamiseen. Merkinnät kertovat yksittäisistä huomioista, mutta niitä yhdistää kirjoittaminen kontekstina. Mielessä on tietenkin ollut paljon muutakin, mutta työpäiväkirjaan on päätynyt vain kirjoittamiseen liittyvä.

Koska tutkijan ääni ja sosiaalinen näkökulma vuorottelevat autoetnografisessa tutkimuksessa, on tutkijan sisäisen maailman avaaminen keskeistä (Ellis & Bochner, 2000). Latomaa (2006, 74) ja Goffman (1971) kuvaavat kiinnostavasti ihmisen mielen, vuorovaikutuksen ja yhteiskunnallisen toiminnan ymmärtämistä näyttämöllisen ajattelun ja teatterimetaforan kautta. Sekä mielen sisäistä että ihmisten välistä toimintaa voidaan analysoida ikään kuin ne olisivat tapahtumia teatterin näyttämöllä. Erilaiset tilanteet paljastavat roolit, pyrkimykset ja toimintaa ohjaavat käsikirjoitukset. Mielen maailma puolestaan tulee näkyväksi kokemusten kuvauksissa ja niiden pohjalta syntyneinä tulkintoina merkityksistä. Työpäiväkirja kuvaakin osaltaan sen kirjoittajan mielen sisäistä näyttämöä.

Pelkkä kokemuksen kuvaus ei kuitenkaan ole riittävä kriteeri autoetnografisen tutkimuksen onnistumiselle. Tärkeää on esimerkiksi kuinka kuvaavaa, aitoa, todenmukaista, täsmällistä ja uskottavaa teksti on (Sparkes 2000, 37). Yhtenä tavoitteena voi myös pitää sitä, että kokemuksen kuvaaminen luo tunnesiteen lukijaan (Andersson 2006, 377). Siten autoetnografinen tutkimus vaatii kirjoittajalta erilaista otetta tekstiin kuin esimerkiksi kvantitatiivisen tutkimuksen raportointi.

Koska autoetnografinen tutkimus käsittelee yksilöllistä kokemusta, on lukijan odotuksilla suuri merkitys siinä, miten henkilökohtaisen kokemuksen kuvaus otetaan vastaan. Kuten Eeva Peltonen (2005, 392) tuo esille, lukijan kokemukset autoetnografisesta tekstistä (esimerkiksi innostava, todenmukainen, pitkäväteinen, yksipuolinen) ovat pitkälti sidoksissa siihen, mitä tekstiltä odottaa. Joku toivoo tarkkaa raportointia tapahtumista, toinen rikasta kokonaisku-

vaa tutkittavien maailmasta ja kolmas pitää tärkeänä yksittäisiä oivaltavia havaintoja. Kirjoittajalla on oma näkemys tekstin tavoitteesta, lukijalla mahdollisesti toisenlainen, jolloin tavoitteet ja odotukset eivät aina kohtaa.

Työpäiväkirjan analysoinnissa hyödynnän temaattista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissä etsitään ja tiivistetään yhtäläisyyksiä ja eroja, etsitään teemoja, luokitellaan niitä ja tutkitaan sanojen ja käsitteiden merkityksiä. Siten tutkittavasta ilmiöstä pyritään muodostamaan tiivistetty kuvaus. (Tuomi & Sarajarvi 2009.) Lisäksi tutkimuksen tulokset lajitellaan, luokitellaan ja yhdistetään toisiinsa ja kulttuuriseen ympäristöönsä. Tulosten tulkinta tuo esille tutkittavan aineiston kulttuurisen merkityksen. Teemoittelun lisäksi tapahtumien juoni ja tutkimuksen rakenne kuvaavat tutkijan käsitystä aineiston kuvaamasta maailmasta.

TYÖPÄIVÄKIRJANI KERTOMAA

Mikä on työpäiväkirjani analyysin tuoma vastaus tutkimuskysymykseeni? Toisin sanoen *mitä tapahtuu, kun pyrkii tietoisesti siirtymään tietokirjoittamisesta proosan kirjoittamiseen?* Vastaus syntyy analysoimalla työpäiväkirjaan muistiinmerkittyä, tutkimalla siirtymätilan vaiheita ja sen aikana syntyneitä uusia tapoja sekä jäsentämällä siirtymätilan aikaisia oivalluksia.

Työpäiväkirja kuvaa kirjoittamista siihen liittyvän huomioiden ja tekemisen kautta. Maarit Leskelä-Kärki (2006, 49) kuvaa tutkimuksessaan Krohnin sisarista kirjoittamista ”enemmän toimintana kuin mystisenä luovana prosessina... tällöin astutaan alueelle, jossa kirjoittaminen ei viittaa pelkääntään kaunokirjalliseen, julkaisemiseen painottuvaan kirjoit-

tamiseen.” Näkökulma *kirjoittamiseen toimintana* on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä. Toiminta näyttäytyy aineistona olevassa työpäiväkirjassa, johon olen kirjannut pääosin kirjoittamiseen liittyvää toimintaa: mielessä olevia ajatuksia, kirjoista poimittuja havaintoja kirjoittamiseen liittyen, kirjoitusideoita, keskustelun pätkiä, oman kirjoittamisen tavan ja kirjoittajaidentiteetin pohdintaa. Aineistona oleva työpäiväkirja ei siis ole kaunokirjallinen teksti, vaan muistiinmerkityjä huomioita kirjoittamiseen ja erityisesti genren vaihtamiseen liittyen. Se on kirjoittamista toimintana.

Siirtymätilassa muistiinmerkittyä

Työpäiväkirjassani on muistiinpanoja tutkimusjakson ajalta 27.10.2018–12.2.2019 yhteensä 67 käsin kirjoitettua A5-sivua, keskimäärin 90 sanaa sivulla. Kirjauksia on 40 päivältä (109 päivää, kirjaus siis keskimäärin 2–3 päivän välein). Muistiinpanoissa on myös erikseen kirjoittamishetkellä oivallukseksi nimettyjä seikkoja (14) ja rutiineiksi kuvattuja tapoja (3). Lisäksi olen muistiinpanoissa nimennyt neljä siirtymätilan vaihetta eli hetkiä, jolloin olen kokenut siirtäväni uuteen vaiheeseen.

Olen analysoinut työpäiväkirjani tekstejä sisällöllisen analyysin keinoin. Kirjoitin muistiinpanon ydinsisällön päivämäärineen taulukkoon ja luokittelin muistiinpanot sisältöä kuvaaviin luokkiin. Taulukoitu materiaali sisältää 5,5 sivua (1-riviväli).

Muistiinpanojen sisältöä kuvaavat luokat ovat tutkimuksen ensimmäinen tulos. Luokat ovat Kirjoittajan työtavat, Miten kirjoittaa, Mistä kirjoittaa ja Kirjoittajan identiteetti. Poh-

dintani keskipisteessä on ollut kirjoittaminen toimintana: millä tavoin ja mistä kirjoittaa sekä kirjoittamisen vaikutus kirjoittajaidentiteettiini.

Suurin osa työpäiväkirjan merkinnöistä liittyy *kirjoittajan työtapoihin*. Niitä koskevia muistiinpanoja on 16 (40%). Ne sisältävät ideoita, milloin ja miten tehdä havaintoja ja muistiinpanoja, millä keinoin päästä luovan kirjoittamisen tilaan ja tehdä siitä tapa, mistä saada virikkeitä, lukijapalautteen roolin merkityksen kirkastamista ja ohjeita itselle mitä huomioida kirjoittamisessa. Kirjoittajien työtapoja kuvaavissa muistiinpanoissa olen hakenut ideoita omien työtapojeni tueksi. Seuraava lainaus työpäiväkirjasta kertoo tästä:

Huomaan jälleen pohtivani kirjoittamisen tekniikkaa. Se tuli jostain lukemastani: ei tarvitse kirjoittaa juonellista, jatkuvaa tarinaa, voi kirjoittaa pätkiä. Niinhän sanoi myös Stephen King *Kirjoittamisesta*-kirjassaan: ei juoni, vaan tilanne lähtökohtana. Ja tilanteen kautta syntyy tarina. Tarina voi siis syntyä yhdistelemällä niitä irrallisia pätkiä, joita on kirjoittanut. (Työpäiväkirja 1.11.2018)

Yli kolmasosa muistiinpanosta liittyy siihen, *miten kirjoittaa*. Näitä kirjauksia on 15 (37,5 %), ja ne kuvaavat proosan rakenteita, kertojan merkitystä, henkilöhahmojen ja juonen rakentamista, kirjoittajan ääntä ja kokeilujen merkitystä. Miten-muistiinpanoilla olen pyrkinyt syventämään ymmärrystäni siitä, mistä proosan kirjoittamisessa on kyse.

Alan yhtäkkiä huomata joka puolella lauseita, jotka kertovat jotain olennaista juuri minulle kaunokirjallisesta kirjoittamisesta. Marketta Rentola sanoo sen lyhyesti: ”kirjoitta-

minen on tutkimusta”. Kun siihen vielä liittyy ajatuksen siitä, että kirjoittaminen ei ole valmiin käsikirjoituksen pulauttamista ulos vaan tapa tutkia itseä kiinnostavaa asiaa, niin ollaankin asian ytimessä. Siis siinä, että sitä olen tehnyt jo pitkään, siis tutkinut asiaa, ilmiötä kirjoittamalla oppiakseni siitä. (Työpäiväkirja 4.12.2018)

Kirjoittajan identiteettiin liittyviä muistiinpanoja on 7 (17,5 %). Ne liittyvät oman kirjoittajalaadun ja ajattelumallien miettimiseen ja fiktion ja faktan välisen suhteen pohdintaan. Tällä pohdinnalla olen yrittänyt päästä kiinni siihen, mikä on kirjoittajaidentiteetilleni tärkeää. Identiteettipohdintaa kuvaa seuraava työpäiväkirjan lainaus:

Luovan kirjoittamisen kurssilla tulee usein tunne, ettei osaa kirjoittaa. Että sääntöjä, huomioitavia kohtia, välttämättömiä tekoja ja tapoja on liian paljon. – Ja kun vaatimuksia on niin paljon, ei kannata edes aloittaa. (Työpäiväkirja 10.12.2018)

Aiheiden pohdintaa, eli *mistä kirjoittaa*, olen tehnyt vain siirtymätilan lopussa kahtena päivänä (2 merkintää, 5 %). Olen pohtinut erikseen sekä aihevalinnan merkitystä kirjoittamiselle että listannut itseä kiinnostavia aiheita. Muistiinpanojen tarkoituksena on ollut päästä selville siitä, kuinka paljon tunnistan aiheita, jotka ovat niin tärkeitä, että haluaisin kirjoittaa niistä. Siitä kertoo seuraava lainaus työpäiväkirjasta:

Luin Amy Liptrotin *Reunalla* ja huomaan, että siinä oli jotain tavasta kirjoittaa, joka tuntuu luontevalle. Oman elä-

män kokemuksia ja tietoa sekaisin. Kokemuksia ja tietoa, niistä muodostuu juoni ja tarina. Jotain samankaltaista on Monica Fagerholmin *Meressä* ja Strøksnesin *Merikirjassa*. (Työpäiväkirja 5.2.2019)

Työpäiväkirjan analysointi kertoo, että olen siirtymätilan aikana hakenut virikkeitä kirjoittajan päivärutiineihin, tapaan kirjoittaa ja miettinyt kiinnostavia aiheita. Samalla olen pohtinut mikä faktan ja fiktion kirjoittamisessa on minulle motivoivaa ja tärkeää. Niistä esimerkkinä seuraava merkintä:

Illan proosakurssilla tajuan, että olen hakenut pitkään aihetta. Tajusin, että voin kääntää kaiken työelämästä kirjoittamani muuhun elämään: Vallankäyttö. Tavat toimia. Vuorovaikutustilanteet. Suhteet. Mitä kukin nostaa esille, mikä on merkityksellistä ja miten se kehystetään, millä keinoin tehdään näkyväksi. Arjen dramaturgia. (Työpäiväkirja 5.2.2019)

Työpäiväkirjan muistiinpanoja jälkikäteen tarkastellessa huomaan, että ne painottuvat kirjoittamisen prosessiin, luovan proosan ominaisuuksiin pohdintaan ja ideoihin romaanin aiheista. Sen sijaan en ole miettinyt esimerkiksi henkilöitä, juonta, kerronnan tyyliä tai kohtauksia. Ehkä vahva tietokirjoittajan identiteettini sai tarkastelemaan ensi sijassa rakennetta ja prosessia sisällön ja henkilöiden sijasta.

Työpäiväkirjan kuvaama siirtymävaihe luovan proosan pariin ei ole ollut suoralinjainen. Jo muistiinpanoja tehdessä olen merkinnyt muistiin hetkiä, jolloin olen kokenut seuraavan vaiheen alkaneen ja oivalluksia, joissa olen kokenut jonkin havainnon jäsenytyneen neuvoksi itselle.

Siirtymätilan vaiheet ja uudet tavat

Vaiheet, jotka olen muistiinmerkitsemisen tilanteessa havainnut alkaneeksi ja päättyneeksi, kuvaavat pyrkimystä ymmärtää tapahtumien merkitys. Merkitys on myös kokemuksen ydin, kuten muun muassa Lehtomaa (2006, 166) kuvaa.

Siirtymätilan vaiheet ovat tutkimuksen toinen tulos. Ensimmäisen vaiheen olen nimennyt Matkan aluksi (27.10.–29.11.2018), toinen on Tekemisen käytännöt (30.11.–7.12.), kolmas Genren konkretisoituminen (8.12.–15.1.) ja neljäs Kiinni proosaan (16.1.–18.2.2019). Vaiheet voi varmasti jakaa toisinkin, mutta siirtymätilan aikana hahmottamani muutokset kuvaavat hyvin kokemustani siirtymätilan etenemisestä. Seuraavat lainaukset työpäiväkirjasta kuvaavat kunkin siirtymätilan vaiheen alkua:

I Matkan aluksi: Ensimmäinen havainto proosan kirjoittamiseen liittyen: kirjamessuilta ostettujen kaunokirjallisten teosten määrä on lähes 2x verrattuna tietokirjojen määrään. Yleensä proosan saldo on ehkä 20%. Tunnistan tehneeni tietoisien ratkaisun. (Työpäiväkirja 27.10.2018)

II Tekemiset käytännöt: Tärkeä havainto ja konkretiaa: Kuvien yhdistäminen tarinoiksi. Lähde tilanteista ja henkilöistä. Lyhytproosaa. (Työpäiväkirja 30.11.2018)

III Genren konkretisoituminen: Ei tarvitse kirjoittaa romaania, ellei sellainen ala kohtuu luontevasti tulla esille, fiktio on paljon muutakin. – Voi tehdä hajanaisia, irrallisia muistiinpanoja eri välineisiin ja rakentaa niistä tekstiä, tutkia kirjoittamalla. (Työpäiväkirja 8.12.2018)

IV Kiinni proosaan: Tarvitsen teeman, työotsikon ja luku-

jen otsikoita voidakseni kirjoittaa. – Jollei ole kiinnostuksen kohdetta, ei tee havaintoja, koska vain sellaista havaitsee, joka kiinnostaa (vrt. raskaana, näkee joka puolella vaunuja ja lapsia; kun ostanut uuden auton, näkee koko ajan niitä liikenteessä). (Työpäiväkirja 16.1.2019)

Matkan alkuvaiheen muistiinpanoja on lähes puolet, 18 merkintää. Toinen vaihe, *Tekemisen käytännöt*, alkaa, kun koen päässeeni ideoinnista ja selvitystyöstä tekemisen pariin. Vaihe on lyhyt mutta tärkeä, sillä siinä alan päästä kirjoittamiseen kiinni, en vain hae virikkeitä kirjailijoiden ja taiteilijoiden työtavoista. Muistiinpanoja on lähes joka päivältä (6 merkintää). Kolmannen vaiheen olen nimenyt *Genren konkretisoitumiseksi* (7 merkintää), sillä koen sen aikana kirkastaneeni, mikä on minua kiinnostava luovan kirjoittamisen laji. Neljäs vaihe, *Kiinni proosaan* (9 merkintää) kertoo siitä, että olen siirtymässä fiktion kirjoittamisen pariin.

Työpäiväkirjani merkinnät kertovat, että kirjoittajan työtavat ja tyyli sekä kirjoittajaidentiteetti ovat olleet huomioni kohteena koko tutkimusjakson ajan. Sen sijaan vasta sen lopussa olen alkanut pohtia romaanin aiheita ja teemoja.

Aiheiden pohdinta alkoi konkretisoitua, kun dramaturgi Mikko Viljanen (2019) totesi proosakurssilla, että kirjoittajilla on usein kaksi ongelmaa: 1) Tietää mistä haluaa kirjoittaa, mutta ei tiedä miten 2) Ei tiedä mistä haluaisi kirjoittaa. Työpäiväkirjani mukaan olen askaroinut erityisesti miten-kysymyksen parissa, ja vasta ulkopuolisen sysäyksen ansiosta syvennyin aiheasiaan. Ehkä harhailuni genrejen välillä liittyykin siihen, että työpäiväkirjani mukaan kuulun sekä miten että mistä -ongelmaisiin. Tietokirjojen kirjoitta-

minen sen sijaan sujuu, koska tiedän sekä mistä että miten.

Siirtymätilassa tunnistamieni vaiheiden lisäksi tärkeitä olivat prosessin aikana syntyneet tavat. *Siirtymätilassa syntyneet tavat ovatkin tutkimuksen kolmas tulos.* Näitä tapoja olen työpäiväkirjan mukaan tunnistanut kolme: työpäiväkirja, aamupäivätyöskentely ja Jotain valmiiksi -ajattelu.

Aiemmin olin pitänyt *työpäiväkirjaa* satunnaisesti, nyt tein siitä heti siirtymätilan alussa säännöllisen tavan. Se auttaa seurannassa, todentaa missä mennään ja kerää talteen keskeiset huomiot. Työpäiväkirjan kirjoittaminen säännöllisesti oli tietoinen valinta myös tutkimusprosessin kannalta. *Aamupäivätyöskentely* sen sijaan syntyi sattumalta kirjailijoiden työtapoihin tutustussa. Huomasin, että sain päivän aikana paljon enemmän aikaan, kun käytin kirjoittamiseen tietoisesti aikaa heti aamulla. Tapaan aloittaa heti aamulla yhdistyi keino, jota olen käyttänyt erityisesti opiskelun yhteydessä: yritän saada aina jonkun tekstin selvästi eteenpäin. Nimesin sen Jotain valmiiksi -ajatteluksi. Kun tuntee saaneensa jotain aikaan, lisää se motivaatiota jatkaa.

Työpäiväkirja tarinana ja oivallukset

Vaikka työpäiväkirja on havaintojen ja ideoiden muistiinmerkitsemisen paikka, se on samalla myös narratiivi, kokemus tapahtuneesta ja pieni katkelma elämän tarinaa. Työpäiväkirjaa voikin kuvata *kirjoitetuksi tarinaksi* (writing stories), teksteiksi, jotka ovat syntyneet osana kirjoittajan elämää. Ne voivat olla yhteiskunnallisia, hallinnollisia tai opintoihin liittyviä tekstejä tai perheeseen, sukuun ja henkilöhistoriaan liittyviä. Konteksti kertoo kirjoittajaminästä mutta

muistuttaa myös siitä, että kirjoittaminen on juurtunut ympäristöönsä ja kulttuuriin. (Richardson 2000, 11.) Vaikka työpäiväkirjan muistiinpanot kuvaavat yksittäisiä hetkiä, niiden kokonaisuus muodostaa tarinan siirtymätilan ajalta.

Kuten Vilma Hänninen (2000) toteaa, jokaisella ihmisellä on oma sisäinen tarinansa, jonka avulla hän tulkitsee kokemaansa. Ulkoistaessaan sisäistä tarinaansa kertomalla voi ottaa etäisyyttä tapahtuneeseen ja muokata sitä yhdessä toisten kanssa (Hänninen 2000, 55). Kertomuksessa on siten aina kyse tapahtuneen reflektoinnista (Kohler Riesman 2008, 184.) ja tarinat rakentuvat ja niitä koetellaan kerrottaessa (Gabriel 2004, 62). Tarina on ikkuna kertojan mielen maailmaan (Hänninen 2000, 49). Tarina paljastaa tapahtumien merkityksen ja vaikutuksen.

Millaisen tarinan työpäiväkirjani kertoo? Siirtymätilan aikana syntyneet *oivallukset ovat tutkimuksen neljäs tulos*. Ne kuvaavat ehkä selkeimmin tarinan juonta ja käännteitä. Määrittelen oivallukset tietoisiksi hetkiksi, jolloin jokin jäsentyi mieleen ikään kuin ohjeeksi itselle. Olen tiivistänyt ne työpäiväkirjaan seuraavasti:

Oivallukset kertovat työpäiväkirjani kautta tarinaa heräämisestä siihen, että proosa- ja tietokirjoittamisen keinot ja lähtökohdat muistuttavat paljon toisiaan. Myös proosateksi syntyy uudelleen kirjoittamisen ja työstämisen myötä, ei vain luovan mielikuvituksen lähes valmiina tuloksena. Oman motivaation ja odotusten tunnistaminen on lähtökohta mille tahansa luovalle työlle. Ei ole tarpeen verrata itseään muihin, sillä jokaisella on oma tematiikkansa. Silloin löytää myös oman ilmaisun, dramaturgian ja äänen. Vain siitä kirjoittaa, mikä kiinnostaa. (Työpäiväkirja 14.2.2019)

TULOSTEN ÄÄRELLÄ

Työpäiväkirjan sisällönanalyysin *tulokset voi tiivistää* seuraavasti:

1. Siirtymätilassa huomio on kirjoittamisessa toimintana; miten ja mistä kirjoittaa ja miten se vaikuttaa kirjoittajaidentiteettiin.
2. Siirtymätila ei ole yksi yhtenäinen prosessi, vaan koostuu eri vaiheista, joissa on oma huomion tai tekemisen painopisteensä.
3. Siirtymätilan aikana voi syntyä uusia tapoja ja oivalluksiksi kirkastuneita neuvoja itselle.

Vaikka työpäiväkirja on syvästi henkilökohtainen ja tutkimusmenetelmänä on autoetnografia, ei kirjoittajayhteisöä voi unohtaa. Kirjoittaja on aina osa yhteisöään, vaikka työtavat ja tematiikka ovat yksilöllisiä. Myös autoetnografia on henkilökohtaisesta luonteestaan huolimatta osa kirjoittajayhteisön kokemuksta ja sen yhteistä jakamista, sillä omaan tapaan toimia vaikuttavat myös muilta saadut mallit ja ideat. Kun omia kokemuksia ja tapoja vertaa muihin, oma tapa sekä kirkastuu että kyseenalaistuu ja samalla muokkautuu omanlaiseksi (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2018). Pääosa työpäiväkirjani merkinnöistä perustuu siihen, mitä olen oppinut kirjoittajayhteisöltä. Tässä siitä esimerkki:

Luen *Luova tauko* -kirjaa ja innostun eri alan taiteilijoiden työtavoista. Tuomas Kantelinen korostaa opettajan merkitystä ja läsnäoloa: ”luova ihminen tarvitsee jonkun

kokoneemman, joka innostaa, karsii ja jäsentää kokemattomamman ilmaisua”. Miten muuten sen saisi kuin kursseilla? Mistä löytyy osaavat ja läsnä olevat esilukijat? Samaa pohditaan myös monessa kirjoittajablogissa. (Työpäiväkirja 14.11.2018)

Ennen kuin merkinnät ovat siirtyneet työpäiväkirjaan, ovat ne ylittäneet mielen huomion kynnyksen. Mieli on ryväs toimintoja, kuten ajattelua, havaintoja, päätöksentekoa, kokemuksia ja tunteita. Mieli ei sijaitse aivoissa, vaan rakentuu suhteessa muuhun maailmaan kulloisenkin ympäristön mukaisesti. (Hari, Järvinen, Lehtonen, Lonka, Peräkylä, Pyysiäinen, Salenius, Sams & Ylikoski 2015, 8-9.) Ei työpäiväkirjani merkintöjä olisi olemassa ilman ympäristön vaikutusta, sillä ne ovat syntyneet niistä virikkeistä, joita sosiaalinen ympäristö on tarjonnut ja joita olen aktiivisesti hakenut. Bawarshia (2003, 48) mukaillen voikin kysyä, olenko myös työpäiväkirjaani kirjoittaessa ollut minulle tutun lajin, tietokirjoittamisen, muokkaama tuote?

Mielen välityksellä syntyvät paitsi erilaiset tottumukset ja riippuvuudet myös totutut sosiaalisen kanssakäymisen tavat (Hari et al. 2015, 10). Toimimme usein automaatiolla, vaikka toisin haluaisi ajatella. Ehkä tämä heijastuu myös työpäiväkirjassani; olen kiinnittänyt huomioni samankaltaisiin seikkoihin kuin aiemminkin hakiessani inspiraatiota ja tietoa, ja hyödyntänyt samalla sitä, mitä keskeinen viiteryhmä eli kirjailijat ja taiteilijat ovat työstään kuvanneet.

Proosan kirjoittamisen kannalta tärkeiksi työpäiväkirjassani nousevat pohdinta proosan kirjoittamisen piirteistä ja kysymys siitä, miten ja mistä kirjoittaa. Taustalla on kokemukseni tietokirjoittamisen erilaisuudesta proosan kirjoit-

tamiseen verrattuna. Siirtymätilan aikana olen kuitenkin havainnot paljon yhtäläisyyksiä faktan ja fiktion rakentamiseen, lähtökohtiin ja tyyliin liittyen. Uuteen siirtyminen tukeutuu omaksuttuihin tapoihin, ja mieli pyrkii hakemaan yhtäläisyyksiä tutun ja uuden välillä, juuri kuten konstrukttiivinen oppimiskäsitys (mm. Tynjälä 2000) kuvaa. Keskeinen herättäjä tälle pohdinnalle olivat luovan kirjoittamisen proosakurssin keskustelut siitä, miten teksti syntyy:

Proosakurssilla alan yhtäkkiä ymmärtää tarinan rakennetta ja elementtejä. Päätän tehdä itselleni listan siitä, mitä tarinassa ”pitää” olla. (Työpäiväkirja 17.1.2019)

Jäsensin kurssilla käytyä keskustelua niin, että proosan elementit ja syntyprosessi tuntuvatkin osin samanlaisilta tietokirjan kirjoittamisen kanssa, vaikka olin pitänyt niitä aiemman kokemukseni perusteella hyvin erilaisina. Huomasin mystifioineeni luovan kirjoittamisen prosessia ja kiinnittäneeni huomiota vain keskusteluun sen sisäsyntyyisyydestä ja mielikuvituksen käytöstä, ja jättäneeni proosan kirjoittamiseen sisältyvän systemaattisen työn osuuden vähemmälle. Sekä luova kirjoittaminen että tietokirjoittaminen rikastuvat vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa, ja kirjoittajan havainnot maailmasta ovat sen ytimessä. Vaikka tietotekstin ja romaanitekstin lähtökohdat ja suhde todellisuuteen ovat erilaiset, on niiden syntyprosessissa jotain yhteistäkin.

En malta kuitenkaan olla pohtimatta, onko luovan kirjoittajan tapa havainnoida ympäristöä erilainen kuin tutkijan systemaattinen ja analyttinen työtapana. Syntyvätkö proosan lähteenä olevat havainnot satunnaisten, silmiin

sattuvien tilanteiden ja puheen pätkien myötä, vai tietois-
sen ja aktiivisen tarkkailun välityksellä?

Huomaan yhtäkkiä oman tekstin käsittelyn yhteydessä, että koen hankalaksi, jos poikkean lähtökohtana olevasta henkilöstä tai tilanteesta; ne ovat kuitenkin vain lähtökohtia, eivät lopputulos. Faktalla ja fiktiolla on eroa. (Työpäiväkirja 22.1.2019)

Tietokirjoittamisessa havainnot ovat olleet minulle taustaa, joka vaikuttaa uuden kirjan näkökulmaan ja sisältöön. Proosakirjailijoiden työtavoista lukiessa (mm. Turunen 2012, Tukiainen & Keltanen 2018) voi vetää johtopäätöksen, että ammattikirjoittajat havainnoivat ja kirjaavat ylös päivittäiset huomionsa. Havainnointi on heille tietoista näkemistä, ei vain satunnaista huomaamista, joka on ollut lähempänä aiempaa proosan kirjoittamisen työtapaani. Havainnoinnista on tullut kirjailijoille osa ammattia. Se helpottaa ja rikastaa päivittäistä työtä, mutta vaatii myös työtä, kuten Iiro Küttner ja Juha Lehtola (2019) kirjoittavat elokuva- ja televisiokäsikirjoittaja ja dramaturgi Tove Idströmin muistokirjoituksessa: ”Jos kirjoittajan havainto oli laiska tai huonosti ilmaistu, Idström patisti oitis kirjoittamaan uudelleen, havainnoimaan tarkemmin.”

Havaintojen tekemiseen voi oppia, se ei ole vain synnynäinen piirre tai tietoinen tapa työskennellä. Vahvistan sitä työpäiväkirjassanikin:

Yle 5.12.18 näytelmäkirjailija Sirkku Peltonen: ”Välillä joudun muistuttamaan, että kirjoita ylös, älä jätä roikkumaan. Ei pidä paikkaansa, että jos saa hyvän idean, keksii aiheen

tai tekee huomion, sen muistaa. Mitään ei muista, ellei tallenna muistiin.” (Työpäiväkirja 5.12.2018)

Millaisia havaintoja mieleni sitten tuotti siirtymätilan aikana? Tärkeimpiä oli huomio siitä, että jos vertailee itseään koko ajan toisiin, voi kadottaa oman äänensä ja pyrkimyksensä (työpäiväkirja 10.12.2018). Omaksuin myös kirjailijoiden työtavoista itselleni uusia käytäntöjä kirjoittamisen tilan tuottamiseen ja ylläpitämiseen, kuten systemaattisen muistiinpanojen ja tekstipätkien kirjoittamisen kiinnostavista aiheista (työpäiväkirja 29.11.2018). Samalla syntyi muutamia päivittäisiä rutiineja, jotka tuntuvat istuvan omaan työskentelytapaan, kuten työpäiväkirjan kirjoittaminen ja aamutyöskentely, jotka molemmat ylläpitävät aikaansaamisen tunnetta (työpäiväkirja 16.12.2018). Rutiinit syntyivät siirtymätilan aikana ikään kuin sattumanvaraisina sivutuotteina tutkimusprosessin ja siihen liittyvän työpäiväkirjan ohella. Siirtymätilan tietoinen tarkkailu tuotti myös paremman ymmärryksen siitä, millainen on kirjoittajidentiteettini ja mikä kirjoittamisessa kiinnostaa.

Sain myös kiinni siitä, miksi proosan kirjoittaminen tuntuu aika ajoin vaikealle – jos mistä tai miten kirjoittaa ovat vielä hahmottumatta, ei tekstiä synny. Kirjasin ylös myös lukuisia keinoja, jotka auttavat pääsemään ajatusblokkien yli tai kiertämään mielen nostamat esteet. Tutkimusprosessi konkretisoi myös siirtymätilan merkityksen uuteen siirryttäessä, eri projektien välillä tai vaikkapa vain päivän työn rytmittämisessä. Toimintatavoista ei kannata kuitenkaan tehdä rajoitetta itselle:

Luen Satu Pihlajan *Aikaansaamisen taika* -kirjaa ja kirjaan itselleni ohjeen: hyvät rutiinit vs. hankaloittavat säännöt. (Työpäiväkirja 19.1.2019)

Havainnot omasta toiminnasta ovat kirjoittajana kehittymiselle yhtä tärkeitä kuin havainnot tekstin lähteenä. Havaintojen tekeminen on kirjailijatyön perusta, toteavat Haapaniemi ja Kuusela (1989) kirjailijoiden toimintatapoja ja urakehitystä kartoittaneessa tutkimuksessaan. Kirjoitus-työ suuntaa sitä, mitä kirjailija havaitsee ja havainnot puolestaan muokkaavat kirjoitustyötä (Haapaniemi & Kuusela 1989, 15–16). Kirjaan työpäiväkirjaani havainnon kertojan roolista:

Ymmärrys proosan kirjoittamisen luonteesta kasvaa: Fiktio on fiktiota. Kertojan äänellä on suuri merkitys (rytmi, kokemus tapahtumista, sanavalinnat, maailmankuva). Kertoja luo ilmaisun ja tyylin, kannanoton elämään. (Työpäiväkirja 29.1.2019)

Kirjoittaminen vaikuttaa myös identiteettiin, sillä kirjoittajan rooli ei ole vain ammatillinen vaan ulottuu persoonallisuuteen ja sävyttää ihmisenä olemista (Haapaniemi & Kuusela 1989, 128). Kirjoittavaa minää ei voi erottaa muusta elämästä. Ehkä juuri tuossa kohtaa kaunokirjallinen kirjoittava minäni alkaa syntyä?

Työpäiväkirjani muistiinpanot kertovat, että kahden lajin välisessä siirtymätilassa olen keskittynyt kirjoittamiseen toimintana, havainnoinut siirtymistä vaiheesta toiseen ja listannut syntyneitä oivalluksia. Työpäiväkirja on oiva tapa tallentaa muistiin kokemuksia ja ajatuksia, mutta ilman au-

toetnografista tutkimusta johtopäätökset havainnoista olisivat kenties jääneet tekemättä. Oma ajattelu ja toiminta olisi saattanut ohjautua vain meneillään olevasta hetkestä, eivät kokemusten kokonaisuudesta, jolloin proosakirjoittajan polku olisi saattanut jäädä löytymättä.

Havaintojen tekeminen vaatii tarkkaavaisuutta ja huomion siirtämistä johonkin asiaan tai toimintaan tarkoituksella tai tahattomasti. Onneksi tarkkaavaisuus toimii kuitenkin myös osittain tiedostamattomasti siirtäen jatkokäsittelyyn ne ympäristön viestit, jotka kaipaavat huomiota. (Hari et al. 2015, 105.) Ilman tietoista paneutumista siirtymätilaan, työpäiväkirjan kirjoittamista ja merkintöjen analysointia käsitys proosan ja tietokirjoittamisen sittenkin samankaltaisista lähtökohdista olisi hautautunut totutun ajattelun alle.

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Mitä työpäiväkirja paljasti siirtymätilan aikaisesta mielen näyttämöstäni (vrt. Latomaa 2006, Goffman 1971). Paitsi kirjoittamisen miten ja mistä -kysymysten lisäksi mieleni on askaroinut myös niiden seikkojen parissa, jotka liittyvät motivaatioon, lajin vaihtoon ja kirjoittajaidentiteettiin.

Motivaatio on tekijä, jota ilman mitään ei tapahdu. Maarit Leskelä-Kärki (2006) kuvaa tutkimuksessaan kirjailija Aune Krohnin yhdeksi kirjoittamisen lähtökohdaksi sisäisen pakon, ”äärettömän kirjoittamishalun”, joka saa kirjoittamaan itsenäistä, kaunokirjallista tekstiä. Sen vastakohtaksi asettuu kirjoittamisen halun asettuminen ikään kuin itsen ulkopuolelle, toisista ihmisistä ja heidän pyynn-

nöistään riippuvaiseksi. (Leskelä-Kärki 2006, 362.) Tunnistan itsessäni molemmat, sekä sisäisen maailman pakon että kirjoittamisen halun riippuvuuden sopimuksista ulkomaailman kanssa, ja niistä on merkintöjä myös työpäiväkirjassani. Leskelä-Kärki (2006, 382.) nostaa yhdeksi kirjoittamisen lähtökohdaksi myös tunnustuksen ja tunnistamisen kaipuun, joka saattaa olla keskeinen kirjailijaidentiteetille. Niistä ei löydy mainintoja työpäiväkirjassani, sillä sen maailma on tekojen, ei seurausten maailma.

Monica Fagerholm (Turunen 2012, 91.) kertoo oivaltaaneensa, että kirjoittamisen ydin on kysymyksessä ”mikä on kysymyksesä?” Kyse ei ole hänen mukaansa kirjallisten ambitioiden muotoilusta, vaan siitä, että kirjoittaa kysymyksen avulla siitä, mikä polttee, ja kirjoittaa omalla tavallaan (emt. 92). Omaan tapaan viittaa myös Outi Nyttäjä: ”Älä katsele kenenkään toisen silmin vaan näe itse. Ja kirjoita sitten kuin pieni eläin.” (Turunen 2012, 94.) Olen työpäiväkirjani mukaan tavoittanut jotain siitä, mikä Fagerholmin mukaan polttee. Ehkä kokemani genrejen erilaisuus onkin ollut seurausta siitä, että olen katsellut Nyttäjää lainatakseni toisten silmin ja kirjoittanut satunnaisesti, en kuin pieni eläin. Halu paneutua johonkin itselle tärkeään on keskeinen motivaation lähde. Ilman sitä ei synny Leskelä-Kärjen (2006) kuvaamaa sisäistä pakkoa kirjoittaa. Kuvaan 15.1.2019 työpäiväkirjassani alkua sisäiselle pakolle kirjoittaa toteamalla, että olen vihdoinkin löytänyt aiheen ja näkökulman, joka pitää otteessaan ja saa kirjoittamaan, matka alkaa.

Lajista toiseen siirtyminen on tuttua monelle kirjoittajalle. Claes Andersson (Turunen 2012, 26.) kertoo kokeilleensa kaikkia mahdollisia lajeja saadakseen konkreettisen käsi-

tyksen siitä, mikä kirjallisuudenlaji hänelle sopii parhaiten. Hän jatkaa, että vaikka pitkään kirjoittaneena hallitsee tekniset ja muodolliset seikat, ei aiempaan menestykseen voi koskaan luottaa, vaan joka kerta pitää aloittaa puhtaalta pöydältä (Turunen 2012, 26). Myös Monica Fagerholm luottaa siihen, että kokeilemalla löytyvät toimivat tavat – joissa sen jälkeen kannattaa pitäytyä (Turunen 2012, 98).

Huomaan, että omat aiemmat kokeiluni proosan parissa ovat jääneet liian satunnaisiksi tuottaakseen uutta kirjoittajaidentiteettiä tai toimivia tapoja. Kokemukseni viittaa Bawarshin (2003, 9) näkemykseen, että juuri kirjoittajat itse ovat niitä, jotka pitävät yllä ja uusintavat genren tuottamisen tapoja. Lajista toiseen vaihtaminen ei onnistu, ellei muuta toimintaansa tietoisesti. Yksi sellainen muutoksen hetki on kuvattu työpäiväkirjassani 26.11.2018, kun kirjaan jatkaneeni ideoiden keräämistä muinoin aloitettuun muistikirjaan. Ideat eivät synny ilman virikkeitä.

Tutkimukseni aiheena oli selvittää, mitä tapahtuu, kun pyrin siirtymään tietokirjoittamisesta proosan pariin. Tutkimuksen tuloksista voi tehdä johtopäätöksen, että *tavoitteen asettaminen ja tietoinen siirtymätila* tukevat muutosta. Olin suunnitellut romaanin kirjoittamisen aloittamista jo pitkään, mutta ilman kandityön tutkimusprojektia käsikirjoituksen aloittaminen olisi jäänyt vieläkin vain suunnitelmaksi. Tietoinen tekeminen toisin ja uuden kokeilu auttoivat löytämään uudelle reitille.

Tapojen muuttaminen ei kuitenkaan ole helppoa. Muistiinpanojeni mukaan löysin itseni säännöllisesti enemmän tutun tekemisen kuin proosakäsikirjoituksen parista. Kommentoin muutoksen vaikeutta mm. 10.12.2018 tuskailamalla fiktion monimutkaisuutta ja ihastelemalla tietokir-

joittamisen selkeyttä ja helppoutta. Siirtymätilassa uudet odotukset ja vaatimukset tuntuvat usein vielä epäselviltä ja monitulkintaisilta, sillä uudet henkilökohtaiset ja amatilliset roolit eivät ole vielä alkaneet kehittyä (Plump & Geist-Martin 2016, 59). Lisäksi oma toiminta ja aiemmin omaksutut taidot ja tiedot voivat pitää tiukasti tutulla tiellä, eikä uutta synny.

Muutoksessa voi olla hyötyä rituaaleista. *Rituaalit* voivat olla tarpeen sekä pidemmän siirtymäjakson aikana että päivittäisen kirjoittamisen ylläpitämisessä. Rituaalit irrottavat tutuista rooleista, statuksista, sidoksista ja hierarkioista ja auttavat siirtymään uuteen asemaan (Rantala 2012, 12). Tutkimani siirtymätilan aikana tunnistamani uudet tavat (aamupäivätyöskentely entisen iltayökirjoittamisen sijaan, säännöllisyys työpäiväkirjan kirjoittamisessa ja Jotain valmiiksi heti aamulla -periaate) omaavat rituaalinomaisia piirteitä. Jatkuessaan ne vahvistavat uutta tilaa ja tapaa toimia. Työpäiväkirjalla on muistiinmerkitsemisen lisäksi muutoksessa myös toisenlainen merkitys. Se muistuttaa omistajaansa kirjoittajan roolista (Raab 2010, 113). Siksi työpäiväkirja on tärkeä sekä nykyisen että uuden kirjoittajidentiteetin tukijana.

Genret muovaavat havaintojamme ja toimiamme (Bawarshi 2003, 129) ja ovat siten osa mielen näyttämöä. Työpäiväkirjani kuvaama mielen näyttämö kertoo pyrkimyksestä ymmärtää proosan luonnetta ja alkavasta samastumisesta proosakirjoittajan identiteettiin ja rooliin. Rakennan työpäiväkirjassani ehkäpä juuri tietokirjoittajan keinoin uutta roolia luovan proosan maailmaan, tutustun erilaisiin tapoihin kirjoittaa ja kirkastan prosaistin dramaturgisia keinoja. Vaikka tietokirjoittajan identiteettini on

yhä vahva, on kuitenkin lohdullista ajatella, että kirjoittajilla ei ole vain yhtä genrepositiota, vaan he omaksuvat useita positioita sekä lajin sisällä että niiden välillä (Bawarshi 2003, 98). Kokemus, koulutus ja taipumukset ohjaavat yhteen lajiin, mutta voivat johdattaa myös toiseen (emt. 99). Työpäiväkirjani tarinan loppu on avoin, ei suljettu. Suljettu loppu tarkoittaisi, että se, mihin tarina johti, on nähtävissä. Loppu jää kuitenkin avoimeksi, sillä kirjoittamisen prosessi on loputon. Niin kauan kuin kirjoittaa, syntyy aina uutta.

SARI KUUSELA (*ytt, kl*) on tietokirjailija ja kirjoittamisen opiskelija, joka on kiinnostunut kaikesta siitä, mitä elämässä ja yhteisöjen näyttämöllä ja kulissien takana tapahtuu. Väitöskirja käsitteli valtaa ja johtamista, tausta liiketoiminnassa ja henkilöstötehtävissä innosti kirjoittamaan myös vuorovaikutuksesta, kulttuurista ja sosiaalisten tilanteiden draamallisista piirteistä. Tällä hetkellä hän tasapainoilee kirjoittajana faktan ja fiktion rajamailla.

LÄHTEET

- Andersson, L. 2006. Analytic Autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography*. Volume 35 Number 4, August 2006, 373–395.
- Bawarshi, A. S. 2003. *Genre and the Invention of the Writer: Reconsidering the Place of Invention in Composition*. Utah: Utah State University Press.
- Ekström, N. 2011. *Kirjoittamisen opettajan kertomus. Kirjoittamisen opettamisesta kognitiiviselta pohjalta*. Jyväskylä Studies in Humanities 160. Jyväskylän yliopisto.
- Ellis, C., Adams & T. E., Bochner. A. P. 2011. Autoethnography: An Overview. *Forum Qualitative Social Research*. Volume 12, No. 1, Art. 10 – January 2011. <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3095>
- Ellis, C & Bochner, A. P. 2000. *Autoethnography, personal narrative, reflexivity*. Teoksessa Denzin, N.K. – Lincoln, Y. S. (toim.) *Handbook of qualitative research*. California: SAGE Publications.
- Goffman, E. 1971. *Arkielämän roolit*. Porvoo: WSOY.
- Haapaniemi, E. & Kuusela, M. 1989. *Kirjailijan työhuoneessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Haavikko, R. 2000. *Miten kirjani ovat syntyneet 4*. Helsinki: WSOY.
- Hari, R., Järvinen, J., Lehtonen, J., Lonka, K., Peräkylä, A., Pyy-siäinen, I., Salenius, S., Sams, M. & Ylikoski, P. 2015. *Ihmisen mieli*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helkma, K. – Myllyniemi, R. – Liebkind, K. 2007. *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edita.
- Houessou, J. 2010. *Teoksen synty. Kuvataiteellista prosessia sanallistamassa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 108. Aalto-yliopisto.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) 2018. *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry.
- Hänninen, V. 2000. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis 696. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Karjula, E. 2016. *Ethnographies of Creative Writing*. Teoksessa Harper, G. (toim.) 2016. *Exploring Creative Writing: Voices from the Great Wri-*

- ting International Creative Writing Conference*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Kohler Riessman, C. 2008. *Narrative Methods for the Human Sciences*. California: Sage Publications.
- Kosonen, P. 2005. *Omaelämäkerrallisesta tyylistä*. Teoksessa Latvala, J., Peltonen, E. & Saresma, T. *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kosonen, P. 2014. *Luova omaelämäkerrallinen kirjoittaminen*. Teoksessa Karjula, E. (toim.) *Kirjoittamisen taide ja taito*. Jyväskylä: Atena.
- Kouri, J. 2017. Toimijat esiin. Tekstualisaation malli etnografisessa tutkimuksessa. *Uskonnontutkijat Religionforskaren 2 (2017)*. s. 1–22.
- Küttner, I. & Lehtola, J. 2019. Tove Idström 1954–2019. *Helsingin Sanomat 18.2.2019*.
- Latomaa, T. 2006. *Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä*. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa T. 2006. *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia
- Lehtomaa, M. 2006. *Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen*. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa T. 2006. *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia.
- Leskelä-Kärki, M. 2006. *Kirjoittaen maailmassa. Krohmin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1085. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Luce-Kapler, Rebecca 2004. *Writing with, through, and beyond the text: an ecology of language*. Oxfordshire: Routledge.
- Peltonen, E. 2005. *Draamaa ja melodraamaa tiedeteksteissä? Suomalaisluentaa ja -sovellusta amerikkalaisesta autoetnografiasta*. Teoksessa Latvala, J., Peltonen, E. & Saresma, T. *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Perttula, J. 2006. *Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria*. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa T. 2006. *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia.

- Plump, B. & Geist-Martin, P. 2013. Collaborative Intersectionality: Negotiating Identity, Liminal Spaces, and Ethnographic Research. *Liminalities: A Journal of Performance Studies* Vol. 9, No. 2. P. 59–72.
- Raab, D. M. 2010 (ed.). *Writers and their notebooks*. Columbia: The University of South Carolina Press.
- Raevaara, T. & Strellman, U. 2019. *Tietokirjailijan kirja*. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Rantala, J. J., 2012. Piiri tekee yhteisön. Vastakulttuurinen spirituaalisuus ja organisoituminen pohjoismaisissa keräjätapauksissa. *Sosiologia* 2/2012, 119–136.
- Rauma, I. 2014. *Romaanin rakenteesta*. Teoksessa Karjula, E. (toim.): *Kirjoittamisen taide ja taito*. Jyväskylä: Atena.
- Richardson, L. 2000. New Writing Practices in Qualitative Research. *Sociology of Sport Journal*, 2000, 17, 5–20.
- Rissanen, P. 2015. *Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta*. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88/2015
- Sawyer, R.K. 2012. *Explaining creativity: the science of human innovation*. New York: Oxford University Press.
- Sparkes, A. C. 2000. Autography and Narratives of Self: Reflections on Criteria in Action. *Sociology of Sports Journal*, 2000, 17, 21–43.
- Tukiainen, M. & Keltanen, K. 2018. *Luova tauko. Löydä oma tapasi elää*. Helsinki: Cozy Publishing.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turner, V. 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. New York: Aldine de Gruyter.
- Turner, V. 1974. Liminal to Liminoid, in Play, Flow, and Ritual: An Essay in Comparative Symbolology. *Rice Institute Pamphlet - Rice University Studies*, 60, no. 3.
- Turner, V. 2007. *Rituaali: rakenne ja communitas*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura ja Kustannusosakeyhtiö Summa.
- Turunen, M. (toim.) 2012. *Miten kirjani ovat syntyneet* 5. Helsinki: WSOY.

SCRIPTUM 1/2020

Tynjälä, P. 2000. *Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita*. Helsinki: Tammi.

Uotinen, J. 2010. Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. *Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. ELORE, vol. 17 – 1/2010. S. 86–95.*

Viljanen, M. 2019. Puheenvuoro proosan kirjoittaminen -kursilla Espoossa 15.1.2019 (julkaisematon lähde).